

ÚJ KÖNYVEK

A kételkedés és gazdaságtana

**Antal László: Fenntartható-e a fenntartható növekedés?
A Közgazdasági Szemle Alapítvány kiadása, kötve, 435 oldal**

Két évtizeddel korábbi nagy hatású monográfiája után ismét könyvvel lépett a szakmai közönség elé az egyik legeredetibb magyar közgazdasági elemző, *Antal László*. A magyar gazdasági reform végtelennek tűnő történetéről és buktatóiról szóló borulató előző elemzés (*Antal*, 1985) itthon és külföldön az egyik legtöbbet hivatkozott forrásműnek bizonyult. Valószínűleg a jövőben sem lehet a 80-as évtized máig földolgozásra váró gazdaságtörténetének fordulatait, kisiklásait és a rendszer fölbomlását e kötet megkerülésével bemutatni.

Nagyot fordult a világ azóta, és szerzőnk élete is fordulatokban gazdagnak bizonyult, amennyiben az ország egyik legbefolyásosabb emberének és a munkahelyet kereső értelmiséginek a szélsőségei között hullámzott. Azután kialakult a rend, a leginkább csak rá jellemző „kint is vagyok, bent is vagyok” állapota. Ez a különleges informáltság és elemzőkészség, meg a reformok azóta is tartó el-elakadása miatt érzett keserűség sajátos ötvözete az, ami Antal írásait olyan jellegzetessé és sikeressé teszi a szakmai közönség számára.

Mit mondhat a ma és a jövő számára valaki, aki egymagában a – ma már inkább csak lesajnált – reform-közgazdaságtan megszemélyesítője is lehetne? A napokban megjelent vaskos kötet tanúbizonyossága szerint nagyon is sokat. A teljesítményt több mozzanatra emeli ki. Egyfelől: a modern gazdaságelmélet talán gyakorlatilag legfontosabb kérdését, a fenntartható növekedést járja körül (I. fejezet), anélkül azonban, hogy *Erdős Tibor* párhuzamosan született – de kiadási szempontból szerencsésebb élettörténetű – monográfiájával érdemi átfedéseket mutatna (*Erdős*, 2003). Másodjára: a korábban kizárólag a magyar ügyekkel foglalkozó szerző – banki elemzőként szerzett jelentős tapasztalatait hasznosítva – kiterjeszti elemzését az átalakuló országok élbolyára, arra a csapatra, amelyik megérkezett az Európai Unió kikötőjébe. A kiterjesztés két síkon is megfigyelhető: az országok közti egybevetést – a komparatvizitkát – a makro- és a mikroszintet átfogó elemzések is kiegészítik. E részben kiemeli: a pénzügyi közvetítés egészében sekély maradt (erre a kérdésre a IV. fejezet külön elemzésben tér vissza). Az átmenet akkor sikeres – állapítja meg a 193. oldalon – ha a világgazdasági rendszerbe eredményesen kapcsolódik be, ha a pénzügyi fegyelmet kikényszerítő magatartásformák érvényesülnek, és ha kialakul a vállalkozásoknak is helyet hagyó, önkorlátozó államháztartási politika.

A III. rész témája az, hogy miként értelmezhető a növekedés fenntarthatósága az elméletben és a gazdaságpolitikában. A fiskális politikában és a fizetésimérleg-

pozícióban egyaránt szigorú számszerűségeik határozzák meg azt, hogy mekkora hiány és mennyi ideig engedhető meg, majd miképp számolandó föl. A két fő veszély a felzárkózásra a társadalmi igényeknek egyoldalúan engedő, laza államháztartás, ami a kereslet mesterségesen élénkíti, valamint az ebből adódó eladósodás, továbbá a versenyképességre tekintet nélkül végbe vitt defláció (286. o.). A növekedés üteme – figyelmeztet a szerző (302. o.) – nem vezethető le az igények oldaláról, a „mekkora növekedés szükséges ahhoz” típusú kérdések megválaszolásából, hanem a növekedésméletben körvonalazott szigorú korlátok közt alakul. Ezért a tőkeigényesség növekedése, az EU-átutalások csekély volta és a helyreállítási hatás kifulladásra (utóbbiról lásd *Gaidar*, 2003) elkerülhetetlenné teszi, hogy a magyar gazdaság az elöttünk álló években akkor is *lassuljon*, ha a *gyorsulás* posztulátumát nem csupán a József nádor téri modellezők, hanem a politikai közélet szereplőinek közmegegyezése is övezi. A recenzius szerint ez a következő évtized legsúlyosabb ellentmondása, ami szerzte a térségben argentin típusú feszültségre vezet majd a társadalmi igények és a gazdasági lehetőségek közt.

A IV. rész témája az intézményrendszer és a fenntartható növekedés kapcsolata. E részben a globalizáció folyamatairól és az ezek által új mederbe terelt állami szerepvállalásról olvashatunk gondolatébresztő fejtegetéseket. Az *esélyteremtő állam* – elsősorban szociológus és szociálpolitikus szerzőktől származó – koncepcióját bírálva (356–359. old.) a szerző rámutat arra, hogy a modern gazdaság fokozódó árutlanodásáról szóló – egyébként a műben nem idézett Marx Károlytól eredő – mítosz sok társához hasonlóan nem igazolódott. Valójában az IT forradalom inkább ellentétes irányzatokat vázol föl (*Szalavetz*, 2004; *Kocsis–Szabó*, 2003). Másfelől az „esélyteremtéshez” igényelt ciklikus – azaz hullámszerű ellentételező – jóléti kiadások ötlete szöges ellentétben áll a költségvetésből finanszírozott ellátmányok jogi és közgazdasági természetével. Utóbbiak lényegük szerint törvényben rögzített és eképpen anticiklikusan nem is mozgatható, az államháztartást leginkább merevvé tevő előzetes elkötelezettségek. Kiterjesztésük a ma láthatónál is távolabbi jövőbe helyezne bármely államháztartási reformot, ami a szerző által korábban vázolt normatívát – a vállalkozások finanszírozására önkorklátozással helyt szorító közhatalom ideálját – valósággá változtathatná. A növekedés finanszírozhatóságát valójában a pénzügyi közvetítő rendszer mélyülése biztosíthatná (379–382. old.).

Az V. rész két érdekes meglátást tartalmaz. Egyfelől azt, hogy piacgazdasági viszonyok közt több cikluson átívelő, távlatos, azaz fazonnal bíró gazdaságpolitikai vonalvezetésre lenne szükség (a médiakormányzás helyett). Ennek azonban semmi köze a hazánkban *Galbraith* nyomán [1970] elterjedt „vállalkozó állam” korporativista eszméjéhez. Másfelől azt, hogy a gazdasági egyensúly is dinamikus kategória: ha egyszer létrejött, nem kell neki úgy maradnia. A 2001 utáni időszak adatainak elemzésével a szerző igazolja: az *unió új tagállamai* – konvergenciaprogramjaik hirdetése és az euróvíták közepette – *divergálnak*, azaz *távolodnak* mind a maastrichti kritériumoktól, mind a saját föltételeikből levezethető – és a megelőző fejezetekben részletesen levezetett – fenntarthatósági követelményektől. Ez az – immár szakadékszerűvé váló – eltérés megítélésem szerint fontos szerepet játszik a társadalmi és gazdasági igények szembekerülésében, a közép-európai országok „argentinizálódásában” a következő időszakban is. Az unióhoz történő közeledés – a reálkonvergencia – elsősorban a *fenntartható államháztartás* követelményeinek megfelelő gyakorlatot és döntési rendet igényel, mert az EU-források aligha képesek betömni a saját fegyelméletlenségünkben adódó réseket és jövedelemelfolyást – zárja gondolatmenetét a szerző. Ezért valójában az állam fogyasztási kiadásainak 5-6 százalékos (GDP-arányos) visszafogására lenne szükség (398–399. o.) Mint e vázlatos ismertetőből is kitűnhet, Antal László kötete az elmélet és a gazdaságpolitika iránt érdeklődő olvasói körben egyaránt érdeklődésre tarthat számot.

Szerteágazó fejtegetései, egyéni hangvétele és a közvélekedéssel sokszor szembe haladó érvelése bizonyára még számos vitára ad alkalmat szakmai körökben és a széles közvéleményben egyaránt. Meggyőződésem: mint korábbi írásaival is, vitatkozni lehet ugyan, de megkerülni, a rájuk való reflexió nélkül érdemi, megalapozott állásfoglalást kialakítani aligha. Ezért jó szívvel ajánlom minden komoly egyetem és szakkönyvtár számára.

Csaba László

Források

- Antal László* [1985]: Gazdaságirányítási és pénzügyi rendszerünk a reform útján. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Erdős Tibor* [2003]: Fenntartható gazdasági növekedés. Budapest. Akadémiai Kiadó.
- Gaidar, Ye. T.* [2003]: Recovery growth and some peculiarities of the contemporary economic situation in Russia. *Post-Communist Economic*, 15. évf. 3. szám. 299–311. o.
- Galbraith, J. K.* [1970]: Az új ipari állam. Budapest. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Kocsis Éva – Szabó Katalin* [2003]: Digitális paradicsom vagy falanszter? Budapest. Aula Kiadó.
- Szalavetz Andrea* [2004]: Az információtechnológiai forradalom és a felzárkózó gazdaságok. Budapest. Kossuth Kiadó.

Csaba László (D.S.) egyetemi tanár (CEU, Debreceni Egyetem, Budapesti Corvinus Egyetem).